

بانک اطلاعاتی کتاب در حال انتشار (طرح پیشنهادی)

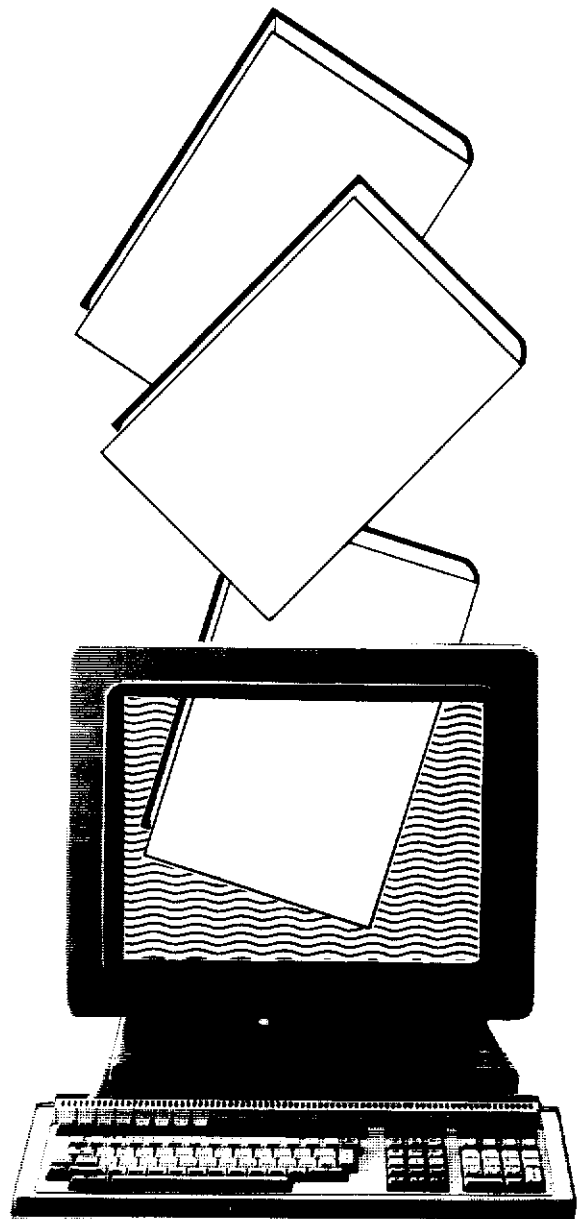
علیرضا بهمن آبادی

• ترجمه‌های تکراری که اغلب به سبب بی‌اطلاعی مترجمان و ناشران از کاریکدیگری می‌دهد، هم برای ناشران زیان‌آور خواهد بود و هم برای مترجم و هم برای امکانات نشر مملکت.

یکی از انواع فعالیتهای انتشاراتی، ارائه اطلاعات پیرامون کتابهای در حال انتشار یا زیر چاپ است. ناشران غالباً این فعالیت را یا به صورت مستقل در کاتالوگهای ویژه یا در انتهای کتبی که منتشر کرده‌اند و یا به طرق دیگر انجام می‌دهند. این عمل که در واقع نوعی کتابشناسی آینده‌نگر محسوب می‌شود، متضمن فوایدی همچون جلوگیری از دوباره کاری، فروش بهتر و توزیع مناسبتر، تسریع در امر سفارش کتابخانه‌ها، مؤسسات و افراد و... است.

بدیهی است کم و کیف این گونه فعالیتها بسته به شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی جامعه متغیر بوده و جامعه نشر ما که با انبوهی از مشکلات - از جمله کمبود کاغذ، مسئله قیمتگذاری، فرسودگی ماشین آلات چاپ، سیاست نشر، حق مؤلف و... - مواجه است، این کار را یا انجام نمی‌دهد و یا اگر انجام می‌دهد شکلی ناقص و نامنظم دارد. در واقع شاید بتوان دلیل عمده طفره رفتن از این کار را ضعف بنیه مالی ناشران و کم‌اعتقادی شان به فعالیتهای روشمند و منظم برای تبلیغ - حداقل در شرایط فعلی - کتابها دانست.

اما یکی دو مسأله باعث می‌شود که بحث اطلاع از کتابهای در حال انتشار را به صورت جدی‌تر مورد توجه و عنایت قرار دهیم و برای آن مسائل چاره و تدبیری نظام یافته و اصولی بیندیشیم. یکی از مشکلات مربوط به ترجمه‌های مکرر از یک اثر است. توضیح آنکه ترجمه مکرر از یک اثر در دو زمان ممکن است صورت گیرد: یکی آن موقع که ترجمه‌ای منتشر و به بازار عرضه شده و بعضاً مورد نقد و بررسی هم قرار گرفته است و ترجمه دوم با توجه به کاستیها، نواقص و به‌طور کلی با توجه به کیفیت ترجمه اول به بازار عرضه می‌شود. در این حالت فرض بر آن است که ترجمه اول به نحو مطلوب انجام نگرفته و ترجمه دوم بنا دارد کاری بیشتر از اولی انجام دهد. نفس این امر مطلوب و پذیرفتنی است و تأثیر آن در ارتقاء هنر و فرهنگ کتابخوانی افراد جامعه کاملاً قابل اثبات است. مشکل اصلی در حالت دوم است که طی آن دو ترجمه همزمان انجام می‌گیرد، همزمان چاپ و منتشر می‌شود و همزمان به بازار عرضه می‌گردد بدون آنکه مترجمان و یا

ناشران از کار یکدیگر خیر داشته باشند. نمونه‌هایی از این دست فراوان است:

۱. میچل، مارگارت. اسکارلت: ادامه بر باد رفته. که با ۱۵ ترجمه به بازار عرضه گردیده است.
۲. مارکز، گابریل گارسیا. ژنرال در هزار تویش. با ۳ ترجمه
۳. خاطرات گرومیکو. با ۳ ترجمه
۴. تافلر، آلون. جابجایی در قدرت. با ۲ ترجمه
۵. مسعود انصاری، احمدعلی. من و خاندان پهلوی. ۲ ناشر همزمان این کار را افست کرده‌اند.

کریم امامی نیز در نامه خود به نشر دانش از موارد زیر یاد می‌کند:

۱. معلوف، امین. سمرقند. با ۴ ترجمه
 ۲. کندی، پال. ظهور و سقوط قدرتهای بزرگ با ۲ ترجمه
- وی همچنین به عنوان یک مؤلف، مترجم و ناشر اظهار نظر می‌کند که «... درصد ترجمه‌های مکرر مداوماً در حال افزایش است و به نظر من تعداد این گونه ترجمه‌ها با احتساب ترجمه‌های تکراری معطل نزدیک به ۲۰ درصد کل ترجمه‌های چاپ اول را تشکیل می‌دهد»^۱

این ترجمه‌های تکراری که اغلب به سبب بی‌اطلاعی مترجمان و ناشران از کار یکدیگر رخ می‌دهد، هم برای ناشران زبان‌آور خواهد بود و هم برای مترجم و هم برای امکانات نشر مملکت. در واقع اگر سرمایه محدود ناشران، امکانات ضعیف صنعت نشر یعنی کمبود کاغذ، فیلم و زینک و گرانی هر کدام از اینها، اوضاع چاپخانه‌ها و... را در نظر بگیریم، وجود چنین پدیده‌ای هر چند هم که درصد آن پایین باشد مضر بوده و نیاز به پیشگیری دارد. از طرفی مگر تعداد مترجمان یا سودی که از این راه بدست می‌آورند چقدر است که وقت و همت خود را روی کارهای تکراری بگذارند؟

گذشته از اینها مسأله تکرار در بعضی از کارهای تألیفی نیز ممکن است مصداق یابد. بخصوص آثاری که در فراگرد یک کار مکانیکی عمدتاً تولید می‌شوند. مثل کتابشناسی‌ها و واژه‌نامه‌ها. حاصل کار دو نفری که در زمینه واحدی کتابشناسی تهیه می‌کنند یقیناً یکسان خواهد بود و یا حداقل در یک جهت خواهد بود، نهایت آنکه ممکن است یکی از دیگری به لحاظ تعداد مدخلها کاملتر باشد که در این صورت باز سرمایه و وقتی که برای تهیه مورد ناقصتر بکار گرفته شده هدر خواهد رفت.

مسأله دیگر کم و کیف تبلیغات، توزیع و فروش کتاب است. ما فعلاً به آنچه ناشران بعد از تولید کتاب برای بازاریابی، توزیع و فروش انجام می‌دهند کاری نداریم. این امر به لحاظ اهمیتش خود بحث جداگانه و مبسوطی را می‌طلبد. اما رسمی که

چند سالی است میان ناشران باب شده اعلام عنوان کتاب در دست انتشار و پیش‌فروش کردن آن است. این کار عموماً به دلیل پایین بودن تیراژ آن کتاب، وسیع بودن مخاطبان، حساسیت کتاب و تعمد بر اینکه کتاب به دست قشر خاصی مثل دانشجویان یا پزشکان برسد، و بالاخره گاهی اوقات برای بازار گرمی انجام می‌گیرد. به هر حال این مسأله نشان می‌دهد که اطلاع داشتن عموم از کتب در دست انتشار احتمالاً می‌تواند در بالا بردن تیراژ و بازگشت سریعتر سرمایه به ناشر کمک جدی بکند.

با توجه به موارد فوق طرح مسأله‌ای به نام بانک اطلاعاتی کتب در حال انتشار ضروری به نظر می‌رسد. در یک تعریف ساده شاید بتوان بانک اطلاعاتی را مرکزی دانست که به جمع‌آوری، پردازش و اشاعه اطلاعات خاصی در یک حوزه می‌پردازد. طبیعی است یک بانک اطلاعاتی برای صرفه‌جویی در زمان و ارتقاء کیفیت خدمات خویش، استفاده از تکنولوژی نوین را در سرلوحه برنامه‌هایش قرار می‌دهد. وظیفه اصلی یک بانک اطلاعاتی به جریان انداختن اطلاعات را کدی است که بالقوه در اختیار اشخاص، مراکز، رسانه‌ها و... قرار دارد. جامعه نشر کشور نیز برای اجتناب از کارهای تکراری و مسائلی که باعث هرز رفتن امکانات چاپ و نشر یک مملکت می‌شود و همین‌طور جامعه فرهنگی کشور به طور کلی برای دست یافتن به اطلاعات بیشتر در مورد حداقل گوشه‌ای از وضعیت نشر مملکت به خدمات بانک اطلاعات کتب در حال انتشار احتیاج پیدا خواهند کرد.

طرح تفصیلی چنین بانکی احتمالاً می‌تواند گام نخست برای به تحقق رساندن آرزوهای فوق و رفع مشکلاتی باشد که پیشتر ذکر گردید.

با مراجعاتی که به قسمتهای مختلف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و بعضی از ناشران در ارتباط با سابقه چنین فعالیت یا طرحی به عمل آمد معلوم شد که تاکنون کاری در این زمینه انجام نگرفته و مطلب تنها در حد بحث و سخن در محافل خلاصه شده است. تهیه این گزارش به لحاظ کمبود منابع، مسائلی که در راه کسب اطلاعات از مسؤولان وزارت ارشاد و نیز ناشران وجود داشته و بالاخره بضاعت ناچیز نگارنده با مشکلاتی مواجه بوده است؛ در عین حال راهنمایی‌های صاحب‌نظران قطعاً خالی از فایده نخواهد بود.

۱. هدف و فایده

ایجاد بانک اطلاعاتی کتب در حال انتشار به منظور دستیابی به اهداف و مقاصد زیر پیشنهاد می‌شود:

الف. جلوگیری از دوباره‌کاریها. با توجه به آنچه در مقدمه گفته شد، دوباره‌کاری و انتشار همزمان دو یا چند ترجمه از یک

اثر یکی از مشکلات جامعه نشر ماست. هدف اصلی این بانک به عنوان یک کتابشناسی آینده‌نگر کمک به آن دسته از مترجمان و ناشرانی است که مایلند با پرهیز از کار تکراری و صرف هزینه‌های مادی و معنوی بی‌ثمری به فعالیتهایی روی آورند که هم خود و هم جامعه از آنها بهره‌ی بیشتر ببرد. در این راستا هدایت نیروی انسانی و سرمایه آزاد شده از پیامدهای ضمنی این کار خواهد بود. همچنین امید می‌رود با تحقق هدف مزبور، دامنه فعالیت، به تحقیقات و پژوهشهای در حال انجام نیز بکشد که آن نیز به نوبه خود در جلوگیری از هزرفتن سرمایه مادی و معنوی جامعه سهم به‌سزا خواهد داشت.

ب. تسریع در امر سفارش و فروش. همچنانکه در مقدمه هم گفته شد افراد حقیقی و حقوقی می‌توانند با آگاه شدن به موقع نسبت به انتشار کتابی خاص، نسبت به سفارش آن اقدام کنند. این عمل تا حدی در تضمین بازگشت سرمایه ناشران مؤثر خواهد بود. چنانچه در نظر بگیریم بعضی کتب تخصصی یا اصولاً انتشارات سازمانهای دولتی در تیراژی پایین منتشر شده و مراکز پخش معدودی هم دارند و لاجرم ممکن است با اتمام نسخ موجود همه علاقه‌مندان — و یا نیازمندان — نتوانند این کتب را تهیه کنند، اهمیت قضیه بیشتر روشن می‌شود. البته عکس قضیه هم صادق است و آن اینکه کتب مزبور به همان دلایل یاد شده، اینکه ممکن است به نحو صحیحی در رسانه‌ها معرفی نشوند. روی دست ناشر بمانند، در حالیکه با استفاده از خدمات این بانک و معرفی به موقع آثار در دست انتشار احتمال اینکه جریای فوق روند مطلوبی پیدا کند زیاد است.

ج. سهم شدن در امر برنامه‌ریزی برای جامعه نشر. بهبود و توسعه صنعت چاپ و انتشارات یک مملکت نیاز به برنامه‌ریزی دقیق و جامع دارد. اطلاعات لازم برای این گونه برنامه‌ریزیها با توجه به طیف گسترده فعالیت‌های چاپ و نشر از بخشهای مختلف این صنعت باید بدست آید. بانک اطلاعات کتب در حال انتشار نیز به نوبه خود در ارائه بخشی از این اطلاعات ادای وظیفه می‌کند و با فراهم آوردن اطلاعاتی که بجز از این مجرا، از مجراهای دیگر به سختی بدست می‌آید به برنامه‌ریزان کمک می‌کند. از جمله این اطلاعات می‌توان به فاصله زمانی تحویل دستنوشته تا تولید کتاب و اینکه در چه مرحله‌ای زمان بیشتری صرف می‌شود و آیا این زمان زمانی معقول هست یا خیر و براین مینا شکل گرفتن بررسی‌های بعدی، گرایش موضوعی ناشران در مقاطع زمانی مختلف، درصد سرمایه‌گذاری ناشران شهرستانی در کار چاپ و نشر و بررسی‌های مربوطه آگاهی کلی از تعداد عناوین زیر چاپ در مقاطع زمانی متفاوت و یا به تفکیک موضوع و... اشاره کرد. د. دست یافتن به نوعی روحیه همکاری و تعاون در عرصه

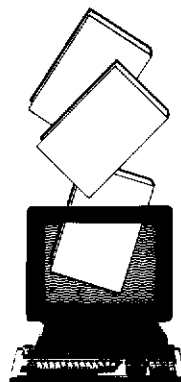
فعالتهای انتشاراتی. با مشخص شدن عناوین زیر چاپ ناشران، در واقع خط مشی و سیاستهای انتشاراتی آنان نیز تا حدی مشخص می‌شود، در نتیجه با اطلاع یافتن ناشران از کار یکدیگر این امکان فراهم می‌آید تا در مواردی که احساس می‌کنند می‌توانند به گونه‌ای در زمینه چاپ و انتشار عناوینی با هم همکاری داشته باشند این کار را عملی سازند. بد نیست بدانیم در شرایط فعلی بعضی از ناشران، با یک برخورد صرفاً تجارتي با نشر کتاب، فعالیتها و برنامه‌های خود را از همدیگر پنهان می‌کنند و سپس در مواقعی همچون برپایی نمایشگاههای بزرگ کتاب از این برنامه‌ها به عنوان برگ برنده استفاده می‌کنند. امید می‌رود ایجاد چنین بانکی در فراهم آوردن زمینه برای رقابت سالم و سازنده که جملگی به سود کتاب و کتابخوان است بتواند مؤثر واقع گردد.

یادآوری این نکته در اینجا نیز ضروری است که وظیفه و هدف اصلی این بانک دادن اطلاعات و به عبارتی اطلاع‌رسانی در حوزه عناوین زیر چاپ است و نه چیز دیگر. بنابراین نباید توقع داشت که بعضی از وظایف اجرایی و قانونی را که قاعدتاً مجرا و مجری دیگری باید داشته باشند این بانک برعهده گیرد. توضیح آنکه عده‌ای معتقدند زمانی که مترجمی یا ناشری در مرحله معینی از کار، اطلاعاتی را به بانک یا مرکزی مشابه داد، مترجم یا ناشر دیگری قانوناً نباید حق داشته باشد به آن اثر بپردازد، این عقیده گرچه ممکن است در حد خود صحیح باشد، ولی قاعدتاً چنین وظیفه‌ای را باید قانون حق مؤلف یا قانونهای مشابه دیگر برعهده گیرد. کار این بانک صرفاً ارائه اطلاعات است، حال اگر ناشری یا مترجمی تمایل داشت سرمایه و زمان خویش را روی کاری تکراری بگذارد، دیگر به خود او و سیاستهای سازمان انتشاراتی اش بازمی‌گردد.

۲. وظایف

در چارچوب اهداف مذکور اهم وظایف این بانک به شرح زیر خواهد بود:

- الف. گردآوری اطلاعات مربوط به عناوین زیر چاپ از طریق پرسشنامه؛
- ب. ارائه این اطلاعات به متقاضیان از طرق مختلف؛
- ج. تهیه آمار و ارقام مربوط به عناوین زیر چاپ به طور کلی، و نیز به تفکیک عناوین تألیفی، ترجمه‌ای، بخش دولتی، بخش خصوصی، تعداد عناوین برحسب مرحله انتشار، برحسب موضوعات کلی و ارائه این آمارها به مخاطبان بانک؛
- د. ارزیابی خود سیستم و سنجش کارایی آن در جامعه نشر. وظایف فوق که وظایف اصلی و محوری بانک را تشکیل

می‌دهند در بخشهای بعدی این گزارش با تفصیل بیشتری تشریح خواهند شد.

۳. مخاطبان بانک

استفاده‌کنندگان اصلی این بانک را مراکز و افراد ذیل تشکیل می‌دهند.

الف. ناشران

ب. مترجمان و محققان

ج. طراحان و سیاستگذاران بازار نشر

د. کتابخانه‌ها، مؤسسات و افراد علاقه‌مند جامعه

۴. ورود اطلاعات به بانک

اولین مرحله از وظایف اصلی بانک جمع‌آوری داده‌های خام این سیستم یا اطلاعات اولیه است. لذا بجاست که ابتدا ماهیت این داده‌های خام و سپس نحوه کسب آنها را تشریح کنیم.

ورودی این بانک را فعلاً اطلاعات مربوط به کتابهای در حال انتشار تشکیل می‌دهد. اصطلاح «در حال انتشار» در اینجا ناظر بر یک فاصله زمانی میان تحویل دستنوشته تا لحظه توزیع و پخش است. بدیهی است با شکل گرفتن این فعالیت و جا افتادن آن در جامعه نشر و تحقیق، گنجاندن مشخصات مواد دیگر همچون پایان‌نامه‌ها، طرحهای پژوهشی، گزارشهای دولتی و... قابل پیش‌بینی است. در اینجا لازم است تأکید شود که منظور از کتاب هر اثر مکتوبی است که در حداقل ۲۵ صفحه به صورت چاپی یا فتوکپی و حداقل در تیراژ ۵۰۰ نسخه منتشر شده و به لحاظ موضوعی هویت مشخص و مستقلی دارد و برای انتشار آن اخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ضروری است.

کتابها اصولاً در دو بخش دولتی و خصوصی به چاپ می‌رسند. از مشخصات بارز کتابهایی که در بخش دولتی چاپ می‌شوند، تخصصی بودن، تیراژ محدود و نیز عدم پخش وسیع است. به هرحال از آنجا که هر دو بخش مذکور طبق گفته مسؤولان دفتر چاپ و نشر وزارت ارشاد موظفند در مرحله ترخیص کتاب از چاپخانه، مجوز لازم را از وزارت ارشاد داشته باشند، این فرصت فراهم می‌آید که نوعی کنترل بر بازار نشر اعمال شده و در نتیجه جمع کردن اطلاعات مورد نظر از کتابهای در حال انتشار بالاجبار یا بالااختیار میسر گردد. البته از آنجا که مجوز گرفتن در مرحله ترخیص از چاپخانه ممکن است به علت عدم موافقت وزارت ارشاد به ضرر ناشران تمام شود، لذا ناشران ترجیح می‌دهند خیلی زودتر یعنی هنگامی که کتاب حروفچینی شد این مجوز را از وزارت ارشاد اخذ کنند. بانک نیز در همین مرحله باید جهت گردآوری اطلاعات وارد عمل شود. یعنی در این مرحله

هنگامی که کتابی از لحاظ محتوا مورد تأیید قرار گرفت، اطلاعات مورد نیاز بانک باید از طریق پرسشنامه‌ای که به ناشر یا نماینده وی ارائه می‌شود، دریافت گردد. این پرسشنامه که منطبق با کار برگه مخصوص پردازش اطلاعات تهیه شده است باید ضمن مختصر بودن، حداکثر اطلاعات لازم را کسب کند.

از آنجا که اطلاعات مربوط به هر کتاب باید در چارچوب مرحله انتشاراتی روزآمد شود، نوعی توافق در درجه اول باید بین بانک و ناشران بوجود آید که این روزآمد شدن را به صورت کتبی در نامه ممه‌ور به مهر ناشر در اختیار بانک بگذارند. شکل مقدماتی و آزمایشی این پرسشنامه می‌تواند به صورتی باشد که در تصویر ۱ آمده است. این پرسشنامه چه به صورت حضوری و چه به صورت مکاتبه‌ای توسط ناشر پاسخ داده شده و تحویل بانک

بسمه‌تعالی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

بانک اطلاعات کتب در حال انتشار

ناشر گرامی، ضمن آرزوی توفیق و سلامتی برای شما خواهشمند است به سؤالات زیر بدقت پاسخ دهید:

۱. نام ناشر کد ناشر ۰۰۰۰۰۰۰۰
۲. عنوان کتاب
۳. عنوان کتاب به لاتین (در صورتی که کتاب ترجمه است)
۴. نام نویسنده: نویسنده اول نویسنده دوم نویسنده سوم
۵. نام مترجم: مترجم اول مترجم دوم مترجم سوم
۶. نام گردآورنده/ مصحح/ ویرایشگر/
۷. نام نویسنده اصلی (در صورتیکه کتاب ترجمه است)
۸. مرحله انتشار: تحویل دستنوشته حروفچینی مجوز از وزارت ارشاد
تاریخ..... تاریخ..... تاریخ.....
۹. تاریخ احتمالی انتشار
۱۰. سری (فروست)
۱۱. فهرست مندرجات (می‌توانید یک کپی از فهرست مندرجات کتاب را به پرسشنامه ضمیمه کنید)
۱۲. تیراژ
۱۳. تعداد صفحات
۱۴. تاریخ پاسخ به پرسشنامه
۱۵. موضوعات (توسط بانک پر می‌شود)
۱۶. تاریخ ورود به بانک (توسط بانک پر می‌شود)

تصویر ۱. شکل مقدماتی و آزمایشی پرسشنامه بانک اطلاعاتی

● از مشخصات بارز کتابهایی که در بخش دولتی

چاپ می شوند، تخصصی بودن، تیراژ محدود و نیز

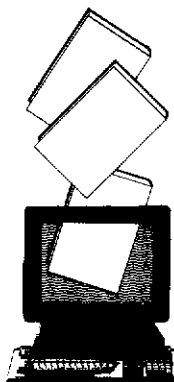
عدم پخش وسیع است.

انسجام میان موضوعات - هر چند کلی - باید زبانی واحد در نظر گرفت. بدین منظور پیشنهاد می شود از «سرعنوانهای موضوعی فارسی» موضوعات مورد نیاز انتخاب شود. برای انعطاف پذیری بیشتر و ارتباط آسانتر با مراجعه کنندگان در ساختار این سرعنوانهای انتخاب شده باید تبدیلهایی هم صورت گیرد. بدین معنی که یا سیستم طوری طراحی شود که قابلیت تقطیع موضوعات پیش هم را به صورت تکواژه داشته باشد یا اساساً سیاست بانک به گونه ای باشد که مستقلاً و به تدریج دست به ایجاد یک اصطلاحنامه تمام و کلی بزند و در این جهت طبیعی است که رعایت قواعد و قوانین خاص ایجاد اصطلاحنامه باید مد نظر قرار گیرد.

سیستمی که برای بانک طراحی می شود باید قابلیت پاسخگویی به سؤالات زیر را داشته باشد:

۱. ناشر «الف» چه کتابهایی را در دست چاپ دارد؟
 ۲. آیا این عنوان کتاب خارجی ترجمه شده و در حال انتشار هست یا خیر؟
 ۳. آیا از این نویسنده خارجی چیزی ترجمه شده و در حال انتشار است یا خیر؟
 ۴. کتاب «ب» در چه مرحله ای از چاپ است؟
 ۵. در روز/ هفته/ ماه/ فصل گذشته چه کتابهایی اجازه چاپ گرفته اند؟
 ۶. در باب این موضوع چه کتابهایی در حال انتشار است؟
 ۷. آقای «ج» چه کتابهایی را در دست تألیف/ ترجمه داشته و در حال انتشار است؟
 ۸. در ماه/ فصل... آینده چه کتابهایی منتشر می شود؟
 ۹. چه تعداد کتاب در مرحله حروفچینی/ چاپ/ پخش... هستند؟
 ۱۰. مطالب کتاب «ب» درباره چه چیزی خواهد بود؟
 ۱۱. نشانی و مشخصات ناشر «الف» چیست؟
- در طراحی و ایجاد این سیستم نکات اساسی زیر باید در نظر گرفته شود:
۱. قابلیت جستجو از تمام فیلدها در اسرع وقت؟
 ۲. قابلیت جستجو در یک فیلد چه از ابتدا و چه از اواسط

آن؟

می شود. نظیر چنین پرسشنامه ای در سیستم موجود است و بنابراین برای روزآمد کردن فیلد مربوط به مرحله انتشار ناشر می تواند طی مکاتبه ای رسمی، بانک را در جریان آخرین تحولات مربوط به یک کتاب بگذارد. نکته قابل پیش بینی همکاری نکردن بعضی از ناشران است. برای رفع این مشکل بایستی ترتیبی داد که صدور مجوز برای کتابی منوط به پر کردن و تحویل پرسشنامه باشد. گذشته از مطالب فوق، برای آنکه بانک از ناشران اطلاعات کاملی داشته باشد برای هر ناشر شناسنامه ای تهیه می کند و در آن اطلاعاتی از قبیل نام ناشر، مسؤول انتشارات، تعداد کارمندان، آدرس ناشر، وابستگی دولتی یا خصوصی، تاریخ تأسیس سازمان انتشاراتی و... را درج می کند.

۵. پردازش اطلاعات

پردازش اطلاعات ناظر بر یک سلسله فعالیتهای فنی است که در نهایت داده های اولیه یا اطلاعات خام را که از طریق پرسشنامه یا مجراهای دیگر بدست آمده، تبدیل به اطلاعات مطلوب و مورد نظر ما می کند. این فعالیتهای در دو بخش قابل بررسی است: یکی مطالبی که به طور کلی و از لحاظ نظری انتظار می رود در فعل و انفعالات چنین سیستمی گنجانده شود. این مطلب شامل تعیین فیلدها، انواع قابلیت های جستجو که مد نظر ماست، نحوه گزارشگیری، و واژگان سازی خواهد بود که در سطور بعد بیشتر به آنها خواهیم پرداخت و دیگری مطالب کاملاً فنی کامپیوتری که عمدتاً در حین عمل و با توجه به تذکرات بخش اول باید به آن پرداخته شود. از جمله فعالیتهای بخش دوم تصمیم در اتخاذ بانک اطلاعاتی مطلوب برای به اجرا درآوردن اهداف بانک و یا طراحی سیستم، طراحی یا تصمیم در باب ساختار فایل، زبان برنامه نویسی در صورت لزوم و جز آن را می توان نام برد.

همچنانکه گفته شد فایل اصلی چنین بانکی در حال حاضر فقط شامل اطلاعات مربوط به کتاب است. فیلدهای اصلی مورد نیاز برای اخذ و پردازش چنین اطلاعاتی عبارت خواهد بود از مؤلف؛ مترجم؛ ویراستار؛ گردآورنده؛ مصحح؛ عنوان؛ عنوان اصلی (در صورتیکه ترجمه باشد)؛ نویسنده اصلی (در صورتیکه ترجمه باشد)؛ وضعیت نشر (شامل محل نشر، ناشر، تاریخ احتمالی انتشار)؛ تعداد صفحات؛ سری (فروست)؛ موضوع مرحله انتشار و تاریخ آن با قیمت؛ چکیده/ فهرست مندرجات؛ تیراژ. از آنجا که فیلدهای فوق در پرسشنامه ای که پیشتر ذکر شد آمده است، می توان از آن پرسشنامه به عنوان کار برگه بانک نیز استفاده کرد.

قبل از آنکه اطلاعات حاصل از پرسشنامه ها وارد سیستم شود، ضمن واریسی دقیق مطالب پرسشنامه، برای حفظ یکدستی و

۳. قابلیت انواع جستجوهای ترکیبی با استفاده از عملگرهای منطقی And، Or، Not؛

۴. طراحی فیلدها به صورت حافظه باز به استثنای فیلدهایی همچون، تاریخ انتشار، تعداد صفحات، قیمت، و تیراژ؛
 ۵. دوزبانه در نظر گرفتن سیستم و اینکه بتواند فیلدی که به زبان فارسی است با فیلد دیگری که به زبان لاتین است ترکیب شود.

همچنین باید توجه داشت از آنجا که اساساً سیستم مزبور بر روی زبان فارسی طراحی می‌شود کلیه نکات و مسائل مربوط به ذخیره و بازیابی و ویرایش این زبان همواره مدنظر باشند.

۶. اشاعه اطلاعات

حاصل فعالیت‌های بانک یا همان اطلاعات پرونده باید به گونه‌ای شایسته در اختیار متقاضیان بالقول و بالقوه قرار گیرد. در اختیار قرار دادن این اطلاعات که از آن به اشاعه اطلاعات نیز یاد می‌شود، برحسب پیشرفتهای فنی و تکنولوژیکی، کشش و ظرفیت و امکانات متقاضیان و به طور کلی شرایط فرهنگی، اقتصادی، فنی جامعه اشکال مختلفی می‌تواند داشته باشد. بعضی از شیوه‌های معقولی که بانک می‌تواند جهت اشاعه اطلاعات در پیش بگیرد به شرح زیر است:

الف. پاسخگویی حضوری. ساده‌ترین نوع اشاعه اطلاعات و در عین حال وقت‌گیرترین نوع استفاده از بانک برای متقاضیان مراجعه مستقیم به محل و استفاده از امکانات سیستم خواهد بود. بانک بخصوص در مراحل اولیه ایجاد و گسترش باید به این نوع از اشاعه اهمیت بیشتری بدهد، زیرا برای مراجعه کنندگان هزینه چندانی ندارد و از طرفی می‌تواند در جلب اعتماد آنان به بهره گرفتن از این خدمات مفید باشد.

ب. ارتباط تلفنی. با در نظر گرفتن دو یا سه خط تلفن مستقل جهت این بانک متقاضیان می‌توانند با برقراری ارتباط تلفنی اطلاعات مورد نظر خود را دریافت کنند؛

ج. انتشار خبرنامه از داده‌های بانک. با تفکیک داده‌های بانک برحسب موضوع یا نویسنده و نیز برحسب مرحله انجام کار می‌توان ترتیبی داد که ماهنامه یا فصلنامه‌ای از این داده‌ها منتشر شود و توزیع آن همانند یک نشریه هم برای مشترکین و هم به صورت آزاد در بازار صورت گیرد. مدخلهای این نشریه که ضمناً از یک استاندارد خاصی (مثل ISBD) تبعیت خواهند کرد، شامل اطلاعاتی از قبیل نام نویسنده، عنوان، محل نشر، ناشر، تاریخ احتمالی انتشار، صفحه شمار، سری، قیمت، مرحله انتشاراتی و... است. در این حال مسؤلیت این نشریه با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سردبیری آن برعهده سرپرست بانک

خواهد بود.

د. اشاعه اطلاعات گزینشی. بانک می‌تواند با پذیرفتن مشترک و دریافت هزینه‌های لازم در هر سطحی به اشاعه اطلاعات گزینشی بپردازد. از این خدمات افراد استفاده‌های گوناگون خواهند برد؛ مثلاً محققى که در زمینه شهر و شهرسازی به مطالعه می‌پردازد، بدون نیاز به حضور در محل بانک یا خرید نشریه مربوط که همه اطلاعات مندرج در آن به کار وی نمی‌آید. می‌تواند با یک فاصله زمانی مشخص (مثلاً یک ماهه) اطلاعات مورد نیاز خود را مرتباً از طریق پست دریافت دارد.

با گسترش خدمات بانک و نیز برحسب استقبالی که به عمل خواهد آمد می‌تواند جهت اشاعه اطلاعات به راههای دیگری همچون ارتباط پیوسته (On-Line) اشاره کرد.

۷. خروج اطلاعات از بانک

هنگامیکه کتاب اجازه پخش پیدا می‌کند و به بازار کتاب راه می‌یابد در واقع به معنای آن است که وظیفه بانک در قبال این کتاب به پایان رسیده است. یادآوری این نکته ضروری است که بعضی از کتابها که هنوز در مرحله «آماده پخش» قرار دارند و به عبارتی اجازه پخش آنها صادر نشده است ممکن است به دلیلی در رسانه‌های ارتباطی به عنوان کتابهای جدید انتشار معرفی شوند. این امر از نظر بانک نباید به منزله پایان کار تلقی شود. به عبارت دیگر نقطه پایان در آنجاست که کتاب دقیقاً در اختیار مشتری قرار گیرد. بهرحال در این مرحله بانک باید با تهیه لیستی روزانه از کتبی که به مرحله پخش وسیع رسیده‌اند اطلاعات مربوط به آن کتب را از سیستم خارج کرده و لیست مزبور را در اختیار مراکزی همچون خود وزارت ارشاد، مجله نمایه و... قرار دهد. نگاه داشتن سابقه‌ای از این کار، یعنی نسخه‌ای از همان لیست در بایگانی دستی بانک امری مکمل و مطلوب خواهد بود.

۸. مکان مناسب برای استقرار بانک

به نظر می‌رسد دو مکان عمده برای ارائه چنین خدماتی مناسب باشند، یکی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دیگری اتحادیه ناشران. به دلایل زیر ترجیح داده می‌شود محل استقرار بانک در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی باشد:

الف. با توجه به اینکه ناشران عموماً جهت اخذ مجوز بالاجبار با وزارت ارشاد ارتباط برقرار می‌کنند، فرصت مناسبی برای تحت پوشش گرفتن کلیه انتشارات کشور و دست یافتن به نوعی جامعیت فراهم می‌آید. در حالیکه در اتحادیه ناشران چنین اجباری وجود نداشته و ندارد و علاوه بر آن، اتحادیه نمی‌تواند با آثاری که به سرمایه خود مؤلف یا مترجم چاپ و منتشر می‌شود

هیچ نوع ارتباطی برقرار کند و در نتیجه آن جامعیت مطلوب حاصل نمی‌گردد.

ب. توانایی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برای اعمال نوعی ضمانت اجرایی جهت دریافت اطلاعات لازم از بخش دولتی و نیز برقراری ارتباط با بخشهای تولیدکننده اطلاعات در جامعه بیشتر است.

ج. چون ارزش انجام چنین طرحهایی و اساساً ظفه وجودی چنین خدماتی در جامعه ما به درستی شناخته نشده است. لذا انتظار سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در این فعالیتهای معقول نمی‌نماید. بدین جهت بجاست وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان یک سازمان دولتی خط بازنگشتن سرمایه را بپذیرد و متولی چنین امری شود. حمایت‌های مالی و پشتیبانی‌های لازمی که از سوی این سازمان اعمال می‌شود، زمینه را برای رشد فعالیتهای حیاتی فرهنگی از این قبیل را در جامعه فراهم می‌کند.

د. اتحادیه ناشران در واقع بانی و حامی منافع ناشران است و از نقطه نظر آنان به مسأله می‌نگرد. لذا ممکن است نتواند به آن جامعیت و شمولی که در خدمات بانک مورد نظر است جامه عمل بپوشاند.

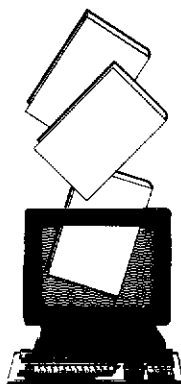
گذشته از اینها انجام فعالیتهایی از این دست، اساساً در شرح وظایف سازمانی وزارت ارشاد اسلامی هم گنجانده شده است. مثلاً بند ۱۲ از شرح وظایف مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی که تابعی از معاونت امور فرهنگی وزارت ارشاد است اشاره دارد بر:

«گردآوری، تمرکز و طبقه‌بندی و عرضه مناسب کلیه اطلاعات و اخبار فرهنگی و ادبی (بالخصوص در زمینه کتاب و کتابخوانی) با استفاده از روشهای کامپیوتری و تشکیل بانک اطلاعات و نظرسنجی عمومی».

و به طور کلی معاونت امور فرهنگی با توجه به واحدهای زیر پوشش و مسؤولیتهایی که در این گونه موارد دارد، می‌تواند بهترین محل برای عهده‌دار شدن چنین مسؤلیتی باشد. در عین حال برقراری نوعی ارتباط مناسب با اتحادیه ناشران به منظور استفاده از نظرات، پیشنهادات و لحاظ کردن بعضی عقاید معقول و منطقی آنان بخصوص از این بابت که این اتحادیه به عنوان نماینده ناشران عمل می‌کند، می‌تواند در پیشبرد و توسعه اهداف و مقاصد بانک مفید افتد.

۹. تجهیزات و نیروی انسانی بانک

الف. نیروی انسانی. این بانک در مراحل اولیه طراحی و اجرا و آزمایش سیستم نیاز به یک نفر کارشناس کامپیوتر در زمینه نرم‌افزار و یک نفر کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

و بالاخره سایر ملزومات اداری قرار گیرد.

۱۰. ارزیابی بانک

همانند هر سیستم اطلاعاتی دیگر این بانک نیز باید از طرق مختلف به جمع آوری و مورد توجه قرار دادن بازخوردهای سیستم بپردازد. زیرا تنها در این صورت است که رشد و تداوم سیستم میسر خواهد شد. این مقوله که فی الواقع نوعی خود-ارزیابی بانک به شمار می‌رود متضمن انجام فعالیتهای زیر است:

۱. تهیه پرسشنامه‌ای که جنبه‌های گوناگون عملکرد بانک را مورد کنکاش قرار داده باشد. این پرسشنامه باید برای مخاطبان بانک بخصوص ناشران، مؤلفان و مترجمان ارسال شود. بهتر است برای انجام این کار فاصله زمانی معینی - مثلاً سالی یکبار - در نظر گرفته شود.

۲. تهیه آمار و ارقام از فعالیتهای و خدمات بانک. این آمارها شامل تعداد مراجعه کنندگان و به طور کلی تعداد استفاده کنندگان از سیستم برحسب روز/ماه/سال؛ تعداد یا میزان ورودیهای سیستم برحسب روز، ماه، سال، ارقام مربوط به هزینه بانک به طور مفصل و سایر آمار و ارقام لازم است.

بدیهی است که در شش ماهه اولیه فعالیت بانک نباید انتظار کارایی مؤثر را داشت. زیرا تا به میان مردم بردن و شکل گرفتن فعالیتهای این چنین، بخصوص در جوامعی مثل جامعه ما، راهی طولانی در پیش است. به هر حال نتایج فعالیتهای فوق باید به صورت دقیق و مفصل هم در اختیار سازمان مادر و هم در اختیار مخاطبان و استفاده کنندگان بانک قرار گیرد و به موازات آن اصلاحات و تغییرات لازم در جهت ارتقاء فعالیت‌های بانک صورت پذیرد.

یادداشت :

1. Forthcoming Bibliography

۲. کریم امامی، «پیوستن یا نپیوستن به پیمان حفظ حقوق مؤلف»، نشر دانش، ۱۰ (۱) آذر و دی ۱۳۶۸، ص ۸۷.
۳. مصاحبه با آقای همتی، معاون دفتر چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۷۱/۵/۲۰).

خواهد داشت. این دو نیرو بعدها باید برای تقویت و گسترش سیستم در خدمت این بانک قرار گیرند. سرپرستی این بانک و ارزیابی حرکت و خدمات آن برعهده کارشناس ارشد کتابداری خواهد بود. جهت انجام اموری همچون دریافت داده‌ها از ناشران و وارد کردن آنها در سیستم و همین‌طور پاسخگویی به مراجعان و سایر فعالیتهای بانک به دو نیروی غیرمتخصص یا نیمه‌متخصص با حداقل تحصیلات دیپلم و حداکثر فوق‌دیپلم ترجیحاً در رشته‌های کتابداری یا کامپیوتر نیاز خواهد بود. در هر حال این نیروها خود نیاز به آموزشی کوتاه‌مدت برای آشنایی با کامپیوتر و نیز آشنایی با اهداف و مقاصد بانک و سایر مسائل توجیهی خواهند داشت. در صورت استقبال از خدمات بانک و نیاز به بسط و گسترش این خدمات بر تعداد نیروهای غیرمتخصص افزوده خواهد شد.

ب. تجهیزات. در این مقوله بانک از لحاظ سخت‌افزاری به یک کامپیوتر IBM80486 یا سازگار با آن و نیز یک دستگاه چاپگر احتیاج دارد. با توجه به اینکه تعداد عناوین زیر چاپ زیاد

● توانایی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برای اعمال

نوعی ضمانت اجرایی جهت دریافت اطلاعات لازم

از بخش دولتی و نیز برقراری ارتباط با بخشهای

تولیدکننده اطلاعات در جامعه بیشتر است.

نیست و از طرفی میزان کاراکتر مورد نیاز برای هر کتابی حداکثر ۱۲۰۰ کاراکتر خواهد بود، لذا حداکثر ۱/۵ مگابایت از حافظه اصلی اشغال خواهد شد. میزان حافظه مورد نیاز برای پردازش اطلاعات هم هرچقدر که باشد باز با میزان حافظه‌ای که در اختیار داریم (۴۰ مگابایت با یک دستگاه) برابری نخواهد کرد لذا از این جهت فعلاً تعداد دستگاههای مورد نیاز کامپیوتر همان یک دستگاه کافی خواهد بود. از نظر نرم‌افزاری تشخیص نهایی برعهده متخصص کامپیوتر خواهد بود. منتهی در همین قسمت یک نکته باید مورد توجه قرار گیرد و آن اینکه با توجه به مسائلی که در قسمت پردازش اطلاعات گفته شد آیا نرم‌افزارهای آماده موجود پاسخگوی نیازها خواهند بود یا خیر؟ بدیهی است توجه به این نکته بر هزینه و قیمت طراحی سیستم اثر خواهد گذاشت.

فضای مورد نیاز حداقل دو اتاق ۳×۴ متصل یا نزدیک به هم است که در آنها حداقل باید ۴ میز و صندلی، تعدادی قفسه چوبی - حداقل دو قفسه هنگام شروع - پرونده‌دان، حداقل دو خط تلفن

فهرست‌نویس و مخارج فهرست‌نویسی، که این دو دست به دست هم داده و کار فهرست‌نویسی را در کتابخانه‌ها به تعویق می‌اندازند. راه‌حلهایی که برای از میان بردن این مشکلات بوجود آمده‌اند طبعاً همگی از یک هدف مشترک برخوردار بوده‌اند: استفاده هرچه بیشتر از نیروی فهرست‌نویسان و تقلیل مخارج فهرست‌نویسی. با توجه به اینکه بازده کار یک فهرست‌نویس در عمل ثابت است و مخارج فهرست‌نویسی هم روز بروز سنگین‌تر می‌شود، تنها کاری که می‌توان انجام داد جلوگیری از دوباره کاری است، بدین معنی که هر کتاب فقط یک بار فهرست شود تا همه کتابخانه‌ها بتوانند بالسویه از نتیجه آن برخوردار گردند و در نتیجه هم در وقت و هم در هزینه صرفه‌جویی شود. برنامه‌هایی از قبیل فهرست‌نویسی متمرکز^۱ و فهرست‌نویسی تعاونی^۲ بدین منظور بوجود آمده‌اند. هر کدام از این برنامه‌ها هدفهای خاصی را دنبال می‌کنند ولی وجه اشتراک آنها همکاری در امر فهرست‌نویسی و جلوگیری از دوباره کاری بوده است. فهرست‌نویسی کتابها به صورت متمرکز مسلماً یکی از بزرگترین کمک‌هایی است که چه از نظر مالی و چه از نظر نیروی انسانی به کتابخانه‌ها عرضه می‌شود. فهرست‌نویسی

کتابداران همواره برای بهبود وضع کتابخانه‌ها با مشکلات فراوانی دست و پنجه نرم کرده‌اند. کمبود کتابدار متخصص و نداشتن بودجه کافی از جمله موانعی است که همیشه بر سر راه پیشرفت کتابخانه‌ها بوده است. وظیفه هر کتابدار این است که مجموعه‌ای مناسب نیاز مراجع کنندگان خود فراهم آورد و آن را به بهترین وجه و در سریعترین زمان در اختیار خوانندگانشان قرار دهد. انجام این مهم نیازمند نیروی انسانی متخصص است که کمبود آن باعث شده است که همیشه قسمتی از مجموعه کتابخانه بدون سازماندهی باقی بماند و در نتیجه در دسترس مراجعان قرار نگیرد. این آثار اکثراً جدیدترین و بالنتیجه پرمشتری‌ترین منابع کتابخانه هستند. برای حل این مشکل راه‌حلهایی پیدا شده است و اغلب این راه‌حلهای جهت کتابها که بیشترین حجم مجموعه کتابخانه‌ها را تشکیل می‌دهند به کار گرفته شده‌اند، از جمله این راه‌حلهای، تهیه برگه موقت مؤلف و عنوان و یا انجام فهرست‌نویسی ساده است که این ترفندها گرچه مفیدند، چاره اساسی مشکل نیستند. اما مشکل فهرست‌نویسی خود زاینده دو علت است: کمبود

شیوه‌ها و انواع فهرست‌نویسی متمرکز

• کمبود فهرست‌نویس و مخارج فهرست‌نویسی

دست به دست هم داده

و کار فهرست‌نویسی را در کتابخانه‌ها

به تعویق می‌اندازند.

اشرف السادات بزرگی

عضو هیأت علمی کتابخانه ملی